

דף שבועי

בס"ד

פרשת ויצא, תשפ"א, מספר 1395

גניבת לב לבן וגניבת התרפים שלו

עמיצור ברק

רחל, והם מתומצתים במאמר הבא (תולדות יצחק, בראשית ויצא לא:יט):

"וַתִּגְנֹב רַחֵל אֶת הַתְּרָפִים", הטעם האחד – "כדי שלא יגידו התרפים לאביה כי בורח יעקב, השני – ולהפריש אביה מעבודה זרה נתכוונה, והטעם השלישי – ושיאמר לבן אלוה גנוב אין בו ממש.

טעמים אלה הם תכליתיים, ומבוססים על מדרשי אגדה.

ויש עוד פשוט אפשרי כדלקמן, (בלי לשלול את התשובות והאפשרויות האחרות): למעשה הייתה גם סיבה וגם תכלית, הנובעת מהסיבה:

- הסיבה – הפגיעה האנושה שפגע בה אביה, שלוש עשרה שנים קודם לכן (ואולי יותר), בעת שהייתה מיועדת להינשא ליעקב. הפגיעה הייתה משולשת: בה ישירות, בבעלה המיועד יעקב, ובזוגיות שלהם. נטיית הקורא היא להזדהות עם יעקב, שציפה בכיליון עיניים למימוש אהבתו לרחל, ונפל קורבן לתרמית של לבן: "וַיְהִי בַבֶּקֶר וְהִנֵּה הוּא לֹאָה וַיֹּאמֶר אֶל לְבָן מִה זֹאת עָשִׂיתָ לִי הֲלֹא בְרַחֵל עֲבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רָמִיתָנִי" (בר' כט:כה). נטייה טבעית זו נובעת מכך שיעקב הוא זה שתובע את לבן, אך יש לזכור דווקא את רחל, שגם היא נפלה קורבן לאותה מזימה, אחרי שייחלה שבע שנים ארוכות לאותם נישואים.

יעקב עוזב את חרן לארץ כנען מולדתו, שתיקרא בעתיד על שמו שלו, ארץ-ישראל, תוך שהוא בורח מלבן – דודו, מארחו, מעבידו וחותנו. עם זאת, הוא מסתבך בגניבה כפולה: "וַיִּקֶם יַעֲקֹב וַיֵּשָׂא אֶת בָּנָיו וְאֶת נָשָׁיו עַל הַגַּמְלִים... וְלָבָן הֵלֵךְ לִגְזֹז אֶת צֵאֲנוֹ וַתִּגְנֹב רַחֵל אֶת הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאִבֶּיהָ. וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת לְבָן הָאֲרָמִי עַל בְּלִי הַגֵּיד לוֹ כִּי בָרַח הוּא" (בר' לא:יז-כ).

מעשה גניבת התרפים מתואר כאן בזמן אמת בחצי פסוק. רק בהמשך, במרדף של לבן ואנשיו אחרי מחנה יעקב, התורה מוסיפה פרט חשוב נוסף: "וְלֹא יָדַע יַעֲקֹב כִּי רַחֵל גָּנְבָתֶם" (בר' לא:לב).

מה רצתה רחל להשיג במעשה זה? האם הייתה תכלית לגניבה, או שהייתה לה סיבה? (כידוע, התכלית מושגת לאחר המעשה, לעומת הסיבה שקודמת למעשה). מהי התכלית – בהנחה שתתממש רק לאחר מכן, ובהסתברות שאולי לא תתממש כלל – ואם מדובר בסיבה (אחת או יותר), שכבר התרחשה בפועל, מהי?

ועוד: מדוע גנבה רחל דווקא את התרפים, ודווקא בעיתוי ובנסיבות של הבריחה מחרון?

בספרות התורנית יש שלשה הסברים אפשריים לגניבת התרפים ע"י

* פרופ' עמיצור ברק הוא פרופ' אמריטוס להנדסה (מים ואנרגיה) באוניברסיטת אריאל.

כלולותיו, אבל סביר להניח שהיה זה זמן קצר ביותר לפני האירוע המיועד. סביר מאוד גם להניח, שאחרי המתנה של 7 שנים!! היא מתאכזבת עמוקות כשאביה מודיע לה שיעקב לא יישא אותה באותו לילה. על יעקב נאמר: "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִיוּ בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים בְּאֶהְבְּתוֹ אֹתָהּ" (בר' כט:כ). זה לא נאמר על רחל; בעיניו, ולא בעיניה... . כאמור לעיל, עבורה היו אלו שבע שנים ארוכות, והאכזבה – גדולה.

יתר על כן, היא מפסידה לאחותה. בהרבה מקרים מציאותיים יש ממילא, תחרות סמויה או אף גלויה בין אחיות, וכך גדל הכאב הנפשי עוד יותר.

יש גם תחושה של בגידה מצד הוריה, שאמורים לרצות בטובתה ובאושרה. ושוב; העובדה שהם העדיפו את אחותה, מעצימה את תחושת הבגידה.

והעיקר – היא מפסידה את מעמדה כאשתו היחידה של יעקב. מאז ועד היום המשפחה הנורמטיבית בנויה מבעל ואישה אחת. למרות שאין פסול הלכתי מדאורייתא בריבוי נשים, הרי שרוח התורה היא לבנות משפחות נורמטיביות. כך חונכנו בנערותנו ע"י מורי בתיכון, ד"ר מאיר פויכטוונגר ז"ל: "ודבק באשתו אמרה תורה, ולא בנשותיו". ואכן, הילודה הטבעית הכמעט שווה של זכרים ונקבות מחייבת משפחות נורמטיביות, שאם לא כן יחסרו בנות זוג לחלק מהאוכלוסייה. ועוד, ייתכן כי צדיקותם של נח ובניו התבטאה גם בכך שכל אחד מהם נשא רק אישה אחת, בעוד רשעותם של יתר בני דור המבול הייתה: "וַיְהִי כִּי הָחֵל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יִלְדוּ לָהֶם וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. וַיֹּאמֶר ה' לֹא יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם" (בר' ו:א-ג).

• ברקע יש מצב תמוה מבחינת בני הזוג שאינם מודעים למזימת לבן. העסקה שהציע יעקב היא: "וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹד שְׁבַע שָׁנִים בְּרַחֵל בְּתֶדֶק הַקְּטָנָה" (בר' כט:יח). אין לדעת האם אמנם התכוון יעקב בן ה-77¹ לשאת את רחל רק בתום שבע השנים, בגיל 84, כפי שאכן היה,² או שיעקב קיווה שהמילה שלו לדודו ומעבידו המיועד, הייתה אמינה מספיק כדי שלבן יציע לו להינשא לאלתר או למצער בתום השנה הראשונה (ואת השלמת התקופה המוסכמת הוא יעבוד במעמד משפחתי של חתן בפועל). בעיני עדיפה ההשערה השנייה. תמוה גם שרחל אינה מאיצה באביה להקדים את מועד הנישואים. העובדה (הידועה ומובנת לקורא שמכיר את מזימת הרמאי) שלבן לא הציע זאת ביוזמתו, גרמה ככל הנראה אכזבה מרה גם לרחל וגם ליעקב, עוד לפני התרמית עם לאה.

1 התורה מציינת שיעקב היה בן 130 ברדתו למצרים, ויוסף אז כבן 40-39. ראו החישובים הנובעים מפשט פסוקי המקרא ברש"י וברמב"ן; ב"סדר עולם" פ"ב; מגילה יז ע"א ובבראשית רבה סח, ה. ו.

2 "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִיוּ בְּעֵינָיו כְּיָמִים אֶחָדִים בְּאֶהְבְּתוֹ אֹתָהּ. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבֵן הָבָה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מְלֹאוּ יָמַי וְאָבוֹאָה אֵלַיָּה" (כט:יט-כא).

• התכלית של גניבת התרפים ע"י רחל היא לגמול ללבן כרעתו, לצער ולהכעיס אותו ע"י פגיעה בו נפשית ו"אמונית" (אח"כ מאשים לבן את יעקב: "לָמָּה גָּנַבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי", בר' לא:ל), ואפילו אולי גם פגיעה כספית. התורה אינה מציינת מתי נודע לרחל כי לא היא תיכנס לחופה עם יעקב בליל

לפי המדרש הזה, הרצון של רחל לצמצם, ע"י "מסירת הסימנים", את המבוכה השערורייתית שתיגרם לכל המעורבים, במיוחד לאחותה, אינו עומד בסתירה לכעס הטבעי על אביה שרימה גם אותה וגם את יעקב, ופגע קשות גם בזוגיות שלהם.

רחל חשה כנראה צורך עז לפגוע באביה – מידה כנגד מידה: הוא לקח ממנה את היקר מכול, את מעמדה כאישה היחידה, או לפחות כאישה הראשונה של יעקב, ולכן היא לוקחת לו את היקר מכול, את "אלוהיו". וכך מאשים לבן את יעקב "למה גנבת את אלוהי".

ההזדמנות המעשית לעשות זאת, הנוחה ביותר, וכנראה גם היחידה והאחרונה, לגמול לאביה על רעתו, היא רק עכשיו בהיעדרו של לבן, ורק ביום היציאה החד-סטריית של הבריחה מחוץ, העולם הישן של רחל, לעולם החדש בכנען.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון

ראיה נוספת לערך הדתי של המונוגמיה – גם אברהם, לוט ויצחק הסתפקו לכתחילה באישה אחת.

גם אם נגזר על יעקב לשאת שתי נשים, יש עדיין חשיבות ומשמעות עבור רחל להיות האישה הראשונה של יעקב; גם כעיקרון, גם כמעמד וגם בגלל ההשלכה המעשית: כשיהודי נושא שתי קרובות משפחה באיסור, הרי הוא עברין רק בגלל האישה השנייה, ואותה עליו להוציא.

לשיטת רמב"ן, רחל מתה דווקא בבואם לארץ הקודש, הארץ המיוחדת בכך שאינה מקבלת נישואי שתי אחיות לאותו בעל – אפילו נוכרי – כמשתמע מפרשת העריות שבסוף פרשת "אחרי-מות":

וזו (איסור נישואי אחיות לבעל אחד בחייהן) היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ... והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ... והיא (רחל) הייתה הנישאת באיסור האחוה (נישואי אחיות).

יעקב, שעבורו היה למעמד הבכורה ערך ממשי, כידוע מסיפור מכירת הבכורה של עשו אחיו, מוצא עצמו במצב שהוא מעניק את "ראשית אוננו" ללאה במקום לרחל אהובת-נפשו, ללא ידיעתו אבל בידיעת רחל. זהו פן נוסף לפגיעה שחוה. ומאחר שרחל שיתפה פעולה בדיעבד או לכתחילה, ייתכן שהוא נטר לה טינה, שפגעה עוד יותר בהרמוניה ובאיכות של נישואיו איתה בהמשך דרכם המשותפת.

ידוע מדרש האגדה על גדלות נפשה של רחל "שמסרה את הסימנים לאחותה", אבל מאמרנו זה מוגבל מראש לניסיון להבנת המשמעויות הנובעות רק מהכתוב בתורה כפשוטו.

ועם זאת, אין סתירה בין מדרש האגדה ובין ההשערה שהצגתי כאן. גם